

בכאב נורא, דואב ושבור.

^{אוצר החכמה} "החיים והשלום לבני יקירי וחביבי מהרח"ז נ"י

ולכבוד בתי היקרה והעדינה מרת לאה תחי'

^{אוצר החכמה} 1234567

אוי ואבוי על השבר הנורא והאיום אשר קרה לנו בהלקח מאתנו עטרת ראשנו ומשפחתנו. השמועה המחרידה והמרגיזה באה אלי פתאום, אנוכי לא ידעתי עד כה את מחלתה ועד כמה מגעת חלישותה. ממכתביך לא היה ניכר כלל שאמי ז"ל עמדה במצב כזה. מדוע חפצת להעלים מאתנו הידיעות הנחוצות לנו לדעת, מדות מצב בריאותה עד יומה האחרון. ^{אוצר החכמה} 1234567

איך ובמה אוכל להתנחם? ד' ינחם אותנו ויגדור פרצותינו ופרצות עמו ישראל ולא יוסיף לדאבה עוד ויאמר לצרותינו די. נא להודיעני מהר מה שהיה לה עד עתה מכל דבר בפרוטרוט, ובזה תרגיע מעט את רוחי הנשבר והנדכה.

- - אביכם הכותב בלב כואב ונפש מרה ובידים רועדות.

יהפוך לנו ד' החיים לששון ולשמחה ונזכה לשמוע בשורות טובות ישועות ונחמות מכל אחינו בית ישראל במהרה ומאתכם בפרט.

ימי צפת

כל חיי הגרח"ז היו קודש לבניין התורה בארץ ישראל והיו מסכת בלתי פוסקת של יצירה. בשנת תר"ץ {1930} יסד ישיבה לצעירים בצפת (כנראה בעידודו של אביו הגרא"י ששאף באותן השנים להעלות את ישיבת מיר מן הגולה לצפת).

לפי מה שמשה, בעלי סיפר, הייתה התכתבות בין הסבא רבי אליעזר יהודה ובין הרידב"ז (ר' יוסף דוד בן זאב וילובסקי), גאון אדיר אשר שימש אז רב ראשי בצפת. מן ההכרח לצטט מה שאמר עליו רבי איסר זלמן מלצר, דודי זקני, כי:

"מוח כזה לא היה במשך דורות!"

הסבא שאל לעצתו אם להעלות את הישיבה ממיר לצפת. על כך השיב לו הרידב"ז: אם בדעתך להישען על מקורות כספיים מחוץ לארץ אפשרי לעשות כן. אבל אם תרצה להישען על כספי החלוקה המקומיים, אל תעשה זאת. נראה כי דעת הרידב"ז הייתה שהאמצעים המקומיים כה דלים שאי אפשר לקחת מהם מכסה כלשהי לטובת הישיבה.

הסבא גנז כנראה את הרעיון להעלות את הישיבה לצפת אבל נראה שתמך ועודד את הרעיון של יסוד ישיבה קטנה, לצעירים בצפת, כאשר זה עלה על הפרק.

צפת נשארה עיר קסומה רווית סוד והילה של קדושה עטורה לה. ^{אוצר החכמה} נופיה היפים, השקט האופף אותה נוסכים בלב האדם שלוה מיוחדת. יש בה כוח טמיר ונעלם המושך את מבקריה לשהות בה עוד ועוד. זהו קסם בלתי מוסבר ובלתי מובן. כל אלה יחד מושכים את האדם למשהו רוחני ונשגב, למשהו נעלה ומיוחד במינו שלא תמיד ניתן להגדרה כל כך מדויקת...

היה זה לערך כשש עשרה שנים לאחר פטירתו של הרידב"ז, השפעתו הכבירה של הגאון הנדיר הזה כנראה כבר הלכה ונחלשה, לפי שהוא היה קנאי גדול, כפי שהוא מעיד על עצמו, וראשי הישוב הצפתי רצו להחזיר עטרה ליושנה.

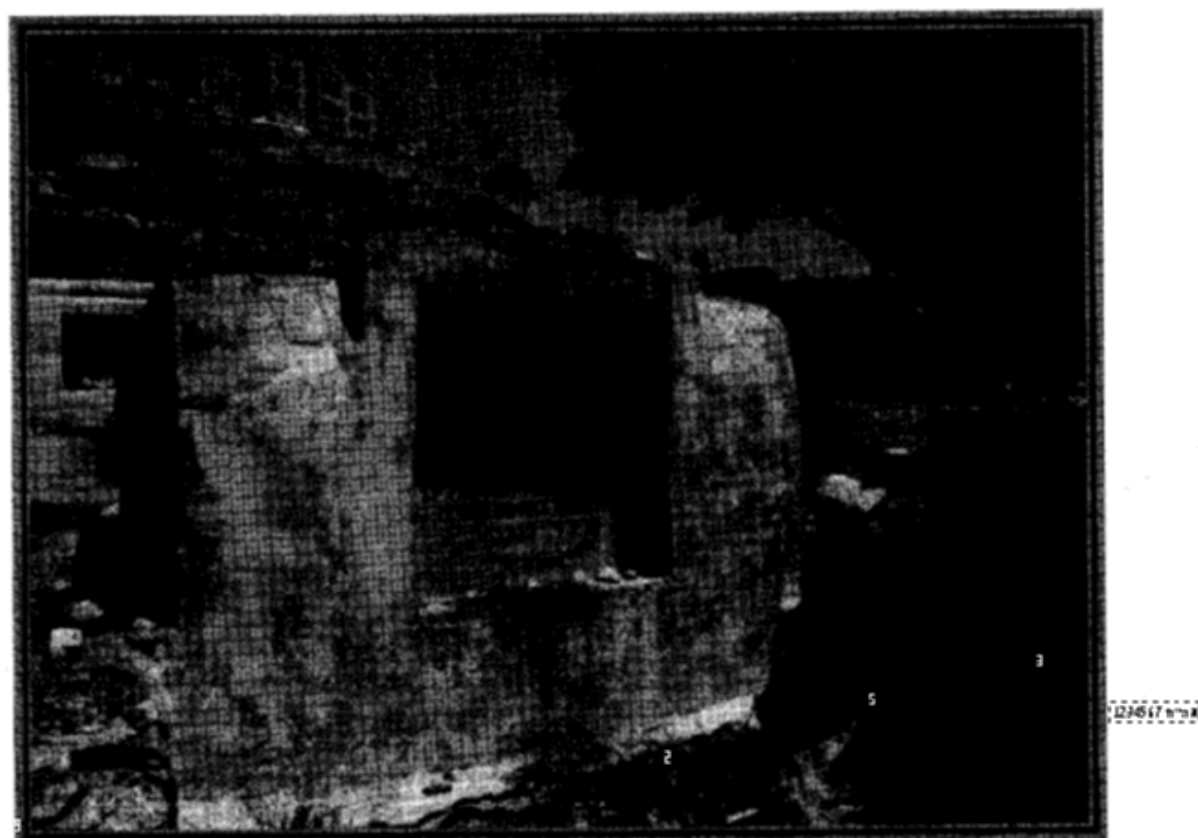
נראה כי באותם ימים הייתה ישיבה בצפת על שם הרידב"ז, כנראה בראשות חתנו, ^{רבי יוסף קנוביץ} רבי יוסף קנוביץ, אחד מן הי"ד החזקה, ששלח האלטער לסלוצק; ונעשה ניסיון לרומם את הישיבה לשם כך ביקשו מהאבא לבוא לשם, כדי לפעול בכיוון כזה. ונראה שההצעה הזאת שימשה לו אתגר, שהוא נענה לו בחיוב.

כך קורה שהזוג הצעיר, לא הרבה אחרי סיום השנה הראשונה, נאלץ להיפרד לזמן מה.

הוא מגיע לצפת ביום חמישי י"ז באייר, ערב ל"ג בעומר תר"ץ ומתאכסן במלון של זאב פרל תלפון מספר 7 צפת, ארץ ישראל.

הוא מיד כותב שהגיע וכי הוא יוסיף לכתוב כאשר יחזור ממירון. לא איש כמוהו יחמיץ את החוויה הרוחנית של מירון, ואת ההזדמנות להתפלל בקברו של רבי שמעון.

וממשיכה ההתכתבות ביום שישי ל"ג בעומר תר"ץ (16.5.30). מירון ת"ו "הייתי פה כמעט מעת לעת וכל הזמן עבר על כל הנמצאים מתוך תפילה ושמחת העבודה. השתא לא בקרו בהמונים כל כך כבשנים עברו, {כנראה בגלל ה"מאורעות" עם הערבים} אבל עבדו בדבקות עצומה ובפנים לא היה כל כך קשה להרגיש את זה. המתאבק והמשתטח על קברות הצדיקים. חזפ"

אוצר החכמה

מצבת קבורו של הריזב"ז

אוצר החכמה

1234567

אוצר החכמה

1234567

אח"ח 1234567

לאט לאט ומעט מעט הוא לומד להכיר את צפת. וכיצד ?

"מתפלל אני כל תפילה בבית כנסת אחר כי רבים המה ומיחסים אותם לגדולי העולם כגון : הבית יוסף, האר"י, השל"ה, מהר"י אבוהב, ר"י הלבן, זכויות כלם יגנו עלינו אמן. ועוד רבים המה."

והוא כותב כמעט מידי יום ביומו, בנאמנות, במסירות רבה ובדאגה.

בסוף השבוע הראשון לשהותו בצפת הגיש לו המלונאי הצפתי, זאב פרל, חשבון לתשלום שכלל ביום הראשון רק ארוחת צהרים שמחירה היה 100 מא"י (מיל ארץ ישראלי) ושאר הימים, כולל שבת עלו 250 מא"י, בכל יום. סך החשבון 1.350 לא"י. זה נחשב יחסית יקר כאשר בעד מחצית היום בישיבה הציעו לו 4 לא"י... לחודש. והדברים באים רק לשבר את האוזן.

לא יפלא אפוא שהוא החליט לשכור דירה כדי שגם האמא תוכל לבוא לצפת. הדבר יצא אל הפועל עד כי הוא מבשר לה:

ביום ב' ג' לחודש מנחם אב התר"ץ

"רעייתי יקירתי לאה שתחי' בנעימים

-- האוויר פה הוא מצוין ובפרט בדירתנו החדשה מלא אוויר לרבות מקום הרהיטים

החסרים שם, כפי שראיתי ממלאים כבר את הבור מים.

מכאן אנו למדים כי בשנת 1930 אין עדיין מים זורמים בבתים בצפת.

כמו כן הוא מבקש מהאמא להיכנס לסופר ר' יעקב שי' בתי גייטן מספר 27 ולשאול על התפילין שהוא הזמין ושהיו צריכים להיות מוכנים במחצית תמוז "לא יאוחר". ואם הם נגמרו הוא מבקש לקחת אותם ולשלם לו שש לירות ועשרים גא"י (גרוש ארץ ישראלי). גם הוא מבקש שתקנה "עלים המגינים מזיעה". מוצר זה אינו מובן בדור של הדאודורנטים.

השיטה הישנה להגן על בגדים טובים שלא יהרסו ויקרעו מחמת הזיעה, הייתה להתקין במקום בית השחי מן עלים, פנימה מן הבגד, כדי שזיעת הגוף תיספג בהם ולא בבגד.

נקודה נוספת שהוא מעלה כי נחוצה התייעצות בירושלם בקשר לעתידם בצפת. ומדוע ?

"כי לעת עתה אינני רואה שאוכל להישאר פה, ובאמת בהשגחה אני רואה שאותו הרב שכתבו אליו שישתדל בנוגע להתרחבות הישיבה, נתקבלה ידיעה טלגרפית שיתפללו בעדו, (שמו יוסף בן צינה פייגע לרפואה שלמה) כמובן שאיננו יכול לעשות כלום. לו היינו יכולים לשבת בירושלם ולעסוק בתורה ובמצוות מה טוב היה. הלוואי שנזכה לזה."

ובין השאר במכתבו הבא הוא דואג לאמא:

"אכלי בתאבון, בלי את הזמן בטוב ובנעימים, אל תישארי הרבה בים. קבלי אמבטיות שמש, אבל היזהרי לא הרבה בבת אחת. איך ובמה את מבלה את העת ? מי מבקר אותך ? - - -

מכתב מהגרי"ח

הנה קרתה טעות. לא נעים הדבר, אבל רבה של ירושלם יושב וכותב מכתב ומסביר את מה שארע.

נדמה שאף רב במעלתו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד לא היה טורח להקדיש לכך זמן ומכתב. לא כן הגרי"ח. בה' לסדר ואתחנן, ח' מנחם אב, הוא כותב:

חיים ברכה ושלוש וכל טוב סלה מציון לכבוד חתן נאות ביתי הרה"ג המפורסם

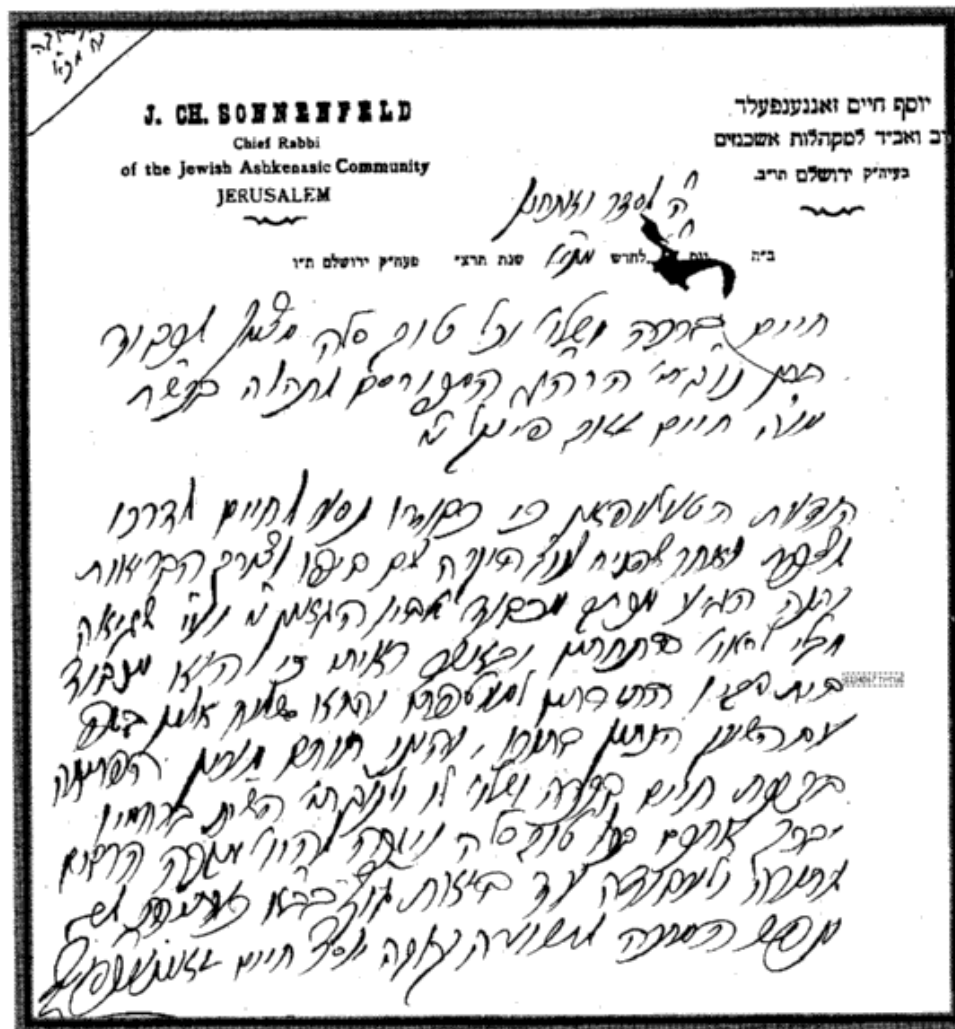
לתהלה בכש"ת מו"ה חיים זאב פינקל נ"י

הודעת הטעלעפאן {טלפון} כי כבודו נסע לחיים לדרכו לצפת לאחר שהניח

לנוות ביתו היקרה שם ביפו לצורך הבריאות והנה הגיע מכתב מכבוד אביו הגאון נ"י ועל ידי שגיאה מבלי לראות פתחתיו ובאשר ראיתי כי הוא מכבוד בית אביו החזרתיו למעטפתו והוא שלוח אליו בזה עם התוכן הנתון בתוכו, והנני חותם תוכן הפתיחה בברכת חיים ברכה ושלוש לו ולנוות ביתו תח"י. הש' יתברך ברחמיו יברך אתכם בכל טוב סלה ויזכה להיות מזכה הרבים לתורה ולעבודה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן. כעתירת לב ונפש המחכה לתשועה קרובה

יוסף חיים זאנענפעלד

1234567

ההתיעצות עם הסבא במיר נמשכת כי הוא מתלבט. והסבא עונה לו בחודש תמוז:

"להגיד דעתי על דבר משרתך החדשה עוד לא אוכל יען כי גם אתה מסופק אם כדאי הדבר בעדך. בכל אופן חפצתי להעיר לך שתראה בכל כוחך להגיד שיעור של חידושי תורה לפחות פעם אחת בשבוע ואם חס וחלילה לא תהיה לך האפשרות

לזה מצד שאין נמצאים בחורים המוכשרים לזה כי אז דעתי שלא תקבל את המשרה
הלזו באיזה אופן שהוא. - - - והגני מברך אותך שתזכה להרביץ תורה ויראה במנוחת
הנפש והגוף עד ביאת גואל צדק במהרה.

הסבא מנסה גם לעזור ממרחק הוא כותב להגר"י קנוביץ ותובע ממנו לעזור מבחינה
כספית למטרה של העלאת רמת הישיבה, מה שמצריך לדעתו לכלכל בחורים הבאים
מחוץ לצפת על מנת ליצור ישיבה ברמה גבוהה. והתשובה שהוא מקבל היא שכנראה
אין באפשרותו של חתן הרידב"ז, הרב יוסף קנוביץ, לתרום בנושא זה מבחינה כלכלית.
לכן הסבא אין דעתו נוחה מזה והוא נותן לעניינים להתגלגל הלאה.

האבא ממשיך לכתוב לאמא על כל החדשות:
"ברכת נועם ואהבה ללאה חביבתי שת'

- - אני מסודר בדירתי היטב. הילדה הספרדייה באה שלוש פעמים בשבוע לסדר
ולנקות את החדר בעשרים גרוש לחודש.
קניתי פח והיא ממלאה אותו במים. - - -
הו"כ אאמו"ר מפקדני שוב שבאם הישיבה פה לא תתרומם על הגובה הדרוש, שלא
נשאר פה בשום אופן. לפי דעתי אני חושב כבר לקיים את פקודתו, וגם התייעצתי
עם ההנהלה פה וגם הם חושבים שלעת עתה אין זה מקום בשבילי, אף שמצטערים
מנסיעתי. אם כן אני חושב שלא תצטרכי כבר לבוא הנה, ונקווה להתראות בקרוב
בתל אביב.

כעת אני עסוק שהתלמידים הטובים מפה יסעו למקומות אחרים ללמוד. אולי
יסעו ויהא זה שכרי. אני מצדי שמח מאד מהניסיון. המוצלח. נבטח בד' ונצליח.
יום ב' י"ז מנ"א תרץ"

הוא ממשיך לכתוב לה מכתבים כמעט מידי יום ביומו. נכרת דאגה רבה אליה.
מסתבר שבתקופה בין אייר ומנחם אב היא שהתה עמו בדירה ששכר בצפת ולאחר
מכן נסעה לתל אביב לים. אבל לקראת עזיבתו את צפת הוא מנסה לשלם את
החובות. וכי מי היה משלם באותם ימים במזומן ?? הכל היה נרשם במחברת ההקפה.
וכה הוא מתאר:

"הדירה מסודרת יפה, אבל בלי כסאות וכד'. בכל זאת לא חסר לי כלום. בחנות שלמתי את הארבע וחצי גא"י (גרוש ארץ ישראלי) החייבת את בעד חלב ועוד - - ראי זה דבר חדש ואולי זה נובע מהצפתיות שלהם... אף על פי שאינני יכול להאמין עליהם. באו כבר אלי והציעו לפני, היות שאני רוצה להיות חצי יום יתנו לי מכאן ולהבא רק ארבע לא"י לחודש.... הדבר מובן לכל ואידך זיל גמור.

הייתי רוצה מאד לנסות אולי כדאי להתחיל דבר מה בטברי', בכל זאת יש להם גם שם יותר טוב, וטוב שם משמן טוב. אינני יודע איך להציע את זה אם לנסוע בעצמי או להשתמש ע"י מכתב. בכל אופן אל תספרי מזה לאף אחד. - - - יום ג' י"ח מנ"א תרץ "

למחרת הוא ממשיך לכתוב:

" אתמול קיבלתי ממך את מכתבך השני המצטיין בקצרותו. חבל מאד שאת מאבדת את ההזדמנויות לכתוב מכתבים ארוכים. אבל נראה כי בגלל שהעברית שלה איננה חסרת שגיאות היא מתביישת ואיננה מרבה לכתוב. והוא מרגיש בכך ומציין:

"ובזה הנני גם לבשרך שהחלטתי כמעט בלי נדר להתחיל ללמדך לכתוב בלי שגיאות כי סגנון יש לך יפה מאד השתמשי בו... את המכתבים אני שומר כראוי..". ואכן הוא שמר כל דבר כראוי ובקפידה רבה. וביום ה' למחרת, כ' במנחם אב הוא כותב:

"אודות טבריה אין לי מה לחשוב כי כבר קיבלתי ידיעה משם שלא". וכך נגזר החלום הגלילי.

בערב שבת הוא כותב כי הוא מתכוון " לסדר את נסיעתי להצלחה, אבל מתפלא אני על אי שביעות רצונם כנראה מזה, כי הלא ברור כבר שאין זה מקום של עליה רוחנית בשבילי אלא משרה פשוטה ועבודה לו גם עבודת הקודש". וכאן הכניסו הצפתים תכסיס פשוט של עיכוב המשכורת שהם חייבים לו על מנת לעכבו מלסע.

"ומי יודע עד מתי אחכה ?

אל תחשבי ששיניתי ח"ו את דעתי לרצות כבר משכורת או שכירות, כי טעם אחר אין לי להיות פה ולו היו מוסיפים אולי הי' כדאי להיות נהנה מיגיע כפי, אבל עכשיו

שמקצצים את השכירות למחצה, אם כן בין כך ההוצאה יתירה על השכר ולמה זה ??

וכדי שלא ייווצר הרושם שלמרות הזול הגדול אין השכר המקוצץ מספיק למחייה. חייבים לציין כי בשנים ההן היה סעיף שכר הדירה, סעיף חשוב מאד וחלק רב מכל הכנסה שהיא. רק בשלהי מנחם אב הוא יכול לבשר לה כי הוא חושב לבוא הביתה ביום רביעי או חמישי " אם כן היי אז בביתנו בעיר העתיקה " ולאחר מכן הוא מבשר כי:

"האוויר פה קריר ומצוין, ובכל זאת מתגעגע אני..."

היום קיבלתי תשובה חיובית על קבלת תלמידים לישיבת פתח תקווה, ואצטרך בטח לנסוע לשם בכדי לסדרם אם ימצאו כאלה שירצו לנסוע" והוא מטפל גם בפכים קטנים:

"שאלתי את החלבנית {מחלקת החלב} כמה מגיע לה ואיננה זוכרת באמרה כי את רשמת הכל. אם אשלם לה כשלושה שילינג {כלומר 15 גא"י} ואם יותר נשלח מירושלם.

אתמול נערכה פה אזכרה בבית הכנסת מהר"י אבוב, בהשתתפות הרבה {האדמו"ר?}. אתמול התחילו בבניין ההריסות יעזרם ד' (?) {נראה שכל הפעילות הזאת בעקבות הפוגרום בצפת שהיה בזמנית עם זה בחברון באב תרפ"ט}

. המחכה להתראות אתך."

והתשובה היומית נכתבת ממלון "שפת הים" בתל אביב רחוב אלנבי 2, מול הקזינו טלפון 271 :

"חביבי וועלוועל עמ"ש

- - " כותב אתה שבראש חודש אלול עוזב אתה את צפת כבר לגמרי. בכל זאת אני מבקשת אותך אם יש זיק של תקווה לא לעשות את זה למרות פקודת אבינו שליט"א ולזכור מה שהדוד וגם אתה אמרת: שכעת אין בשבילך מקום אחר בכל ארץ ישראל.

הדוד הדגיש לי את זה לפני נסיעתי מתל אביב ויעץ לי לא להתמהמה כאן אלא לחזור ולהחזיק אותך במקום. כמובן אחרי מה שכתבת לי אין לי כל סיבה לחזור לצפת, להרבות הוצאות. אני חושבת לשבת זאת בע"ה לנסוע ירושלימה. אל תשלח לי לכן מאומה. אם תעזוב את צפת הוה זהיר לא להשאיר שם שום דבר שלנו; לשלם אצל כהנא; ויש לי סינור אצל הגברת

פרל, לבקש אותה. אם תראה את הגברת כקלס תשלם לה 2 גרוש בעד הדבר שלקחתי אצלה בשביל עבודת היד; ולא להשאיר כלים אצל כהנא. כמו כן יש לי 3 זוגות כפיות, מזלגות וסכינים. גם את הארון ואת הארגז בשביל למלוח בשר. אל תשכח סירים וקערה ומגש יש לי שמה. אצל כהנא תשלם צלחת אחת גדולה ואחת קטנה נשברה על ידי. ויש לי שם פומפה {משאבה} בשביל נפט תביא את זה וכל מיני כלי זכוכית, ועוד כמה דברים שאינני זוכרת אותם. גם קומקום אחד, אל תשכח את המפה הרקומה, והיה לי מפית קטנה עבודת יד.

הוא זהיר לא להשאיר שם שום דבר מפני שאני אצטער. במגרת השולחן גם כן היו דברים. אל תזרוק את המכתב הזה כדי שתדע מה להביא. אם תתחשב בכל זאת כתוב ואני אבוא. בינתיים שלום לך. אני מבקשת אותך עוד פעם ועלוועלע אל תסדר את החבילות בחיפזון ואל תשאיר לי מאומה שם, הלא יודע אתה שקשה לי להשיג דבר חדש. ביום שישי בבוקר אני נוסעת מפה בע"ה. שלום לך מאת הנאמנה לך. לאה

רואים ממכתב זה עד כמה היא חייתה בצימצום, עד כמה היא נשאה בעול החיים שלא היו קלים כלל ועיקר. וכל אותם הפרטים שבעיניו היו בוודאי חסרי ערך, אותה הם שימשו והיו חשובים לה.

והמכתב האחרון מצפת ביום ג' כ"ה מנחם אב התר"ן.

" - - - כל החפצים מסודרים היטב - - - אני יכול עכשיו לשבת וללמוד במנוחה גמורה. אני חושב לבוא עם האוטו לדירתנו כמובן אל השער השני אל בית מרן שליט"א. הכיני מכתבים ובבואי נוכל לבקר אותם. תארי את הכל מחשבותיך ורגשותיך בכל עת ושעה."

ביום ו' עש"ק שלח תר"ן {20.6.1930} כותב ר' {הרש} צבי קופשיץ מבתי מחסה בירושלם לצפת, למלון הרצליה, גלוית דואר.

"ידיד נפשי, הרב הגאון, וכו' בנן של קדושים, הר' חז"פ אני מודה לך מאד על ברכתך הלבבית כפי שמסרה לי הרבנית שליט"א יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנזכה להתבשר זה מזה בשורות טובות."

והוא מברך אותו בברכת מזל טוב לרגל הולדת הבן לידיד הר"ר מרדכי שולמן

בסלבודקה. כמו כן הוא מתעניין לדעת כמה בחורים ישנם בישיבה ואיך המצב שם, האם הוא שבע רצון וכמה שעות הוא לומד עם התלמידים וכמה שעות הוא לומד לבדו. "אני מתעניין מאד לדעת. ממני ידיך עוז המברך בכל טוב סלה.

צבי הכהן קפציץ"

אין לדעת אם חשב וקיווה ר' הערש להיות הדמות השניה בישיבה, לפי דרישת האבא או שזאת הייתה התעניינות גרידא.

הצלת נפש

לדאבוננו לא נשארו ידיעות על הישיבה בצפת, אבל בהזדמנות שמע משה בעלי, כי האדון פלפל, שחנות הכלים שלו סמוכה לשוק מחנה יהודה, נמנה על תלמידי הישיבה. ורבי אריה סיפר לנו כי אותו מר פלפל אמר לו פעם:

- הייתי ילד רחוב בצפת ואבא אסף אותי לישיבה.

ואולי בזכות זאת הוא נשאר שומר מצוות ואדם דתי.. מי הם התלמידים שהאבא העביר אותם לפתח תקווה ולמקומות אחרים אין אנו יודעים, אבל שהוא דאג להם אנו יודעים ויודעים.

וכך בא אל קצו ניסיון נועז ומעניין בעיר הקודש צפת, אמנם ניסיון שלא צלח ובכל זאת העשיר את השותפים בו.

וסיפר רבי דב כהן כי בשובו מצפת היה האבא לבוש בבגדים ירושלמיים ארוכים וגם חבש שטריימל לראשו. אף על פי שאני שמעתי שהוא עוד לבש לבוש ירושלמי בהיותו בירושלם אחרי החתונה.

ואז - סיפר רבי דב כהן - בשובו מצפת נפגשו עמו בעלי המוסר וכך דלפו מספר עקיצות בשל שינוי הלבוש. אבל הוא ידע לצאת מכל המצבים ואפילו מן העקיצות...

לפי דבריו הסוף לצפת'יזם היה עם המעבר לתל אביב ועם היסוד של היכל התלמוד.

מוחארים

זהו חודש בלוח הערבי שכל דירה בבעלות ערבית הושכרה למשך שנה ממוחארים

עד מוחארם הבא. בחודש הזה היו הכל עוברים דירות, שוכרים עגלה עם סבל ועוברים לכתובת חדשה.

כפי הנראה התגוררו בבתי מחסה עד מוחארם שנת תרצ"א ובתאריך זה כאשר נאלצו לעזוב שכרו דירה במקור ברוך בבית צ'רוינסקי. כי זמן רב השתמשו בכתובת לצורכי הדואר שלא כללה מספר של בית כי אם את שם בעל הבית. נראה שבאותה תקופה עדיין לא היו במקור ברוך כל כך הרבה בתים והדוור זכר אותם לפי השם. רק בתקופה יותר מאוחרת נרשמו הכתובות בלוויית המספר 20.

אמנם הנסיון בצפת לא צלח וכפי הנראה לא באשמת האבא אלא אולי בגלל הסובבים המקומיים שלא השקיעו את מירב מאמצייהם או שחששו מתחרות?! אין לדעת. אבל הסבא רא"י ממיר לא נתן מנוח. השאיפות שהיו לו בשביל האבא היו במושגים הגדולים והנעלים ביותר.

" אבל אנוכי יש לי מחשבות אחרות אודותיך. כי כל חפצי מעודי שתראה בכל כוחך להשתלם ולעלות בתורה ויראה ולראות בע"ה להשפיע לרבים ורק זה ההצלחה האמיתית בע"ה בעדך."

כדי להבין את הנעשה בשוב היהודי בארץ ישראל בימים ההם, כדאי להביא משהו שלא מעניין ההיסטוריה המשפחתית, וזאת למען שבר את האוזן בהווי התקופות ההן:

פ ס ח

"היות שימי הכנות לחג הפסח ממשמשין ובאין ראוי והגון לזכור את ישיבת וגאולת הארץ בזכרון סיפורי יציאת מצרים להעלות על שולחן מלכים של ליל שימורים הן בארץ והן בחו"ל את זכר ארצנו הקדושה ולהשתמש רק במין חרוסת שנעשה במושב בני ברק על ידי מחוסרי עבודה וכל מלאכה. כמה מעלות טובות לחרוסת הזאת לבד זכר הטיט של מצרים.

(א) להיות מתוצרת ארצנו הקדושה. (ב) מעשה ידי הפועלים העובדים בזיעת אפם על הררי קודש. (ג) מפרות הארץ שנתרמו ונפרשו תרומות ומעשרות כדת. (ד) מהנטיעות שנטעו וגדלו אחינו בני ישראל על אדמתם. (ה) מזמרת הארץ שנשתבחה בהם ארץ ישראל. (ו) המשתמש בחרוסת אלו יזכה בחלק המצוה של המעשר מההכנסה של